

НАТО як чинник еволюції національної держави

УДК

Оксана Мітрофанова, кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин Національної Академії Наук України

Стаття присвячена дослідженню впливу НАТО на політику національної держави. Автор аналізує специфіку чиннику Північноатлантичного альянсу щодо стратегії в царині безпеки та оборони національної держави, досліджує проблему домінування найпотужнішої держави та відповідної реакції інших країн, виокремлює аспект впливу НАТО на українську політику. У висновках зазначається непередбачуваність еволюції політики національної держави щодо НАТО у довготерміновій перспективі, та залежність впливу НАТО на стратегію окремої держави від перебігу загальних подій у світі.

Ключові слова : НАТО, безпека та оборона, національна держава, домінування, ядерний потенціал, США, Франція.

Митрофанова О. **НАТО как фактор эволюции национального государства**

Статья посвящена исследованию влияния НАТО на политику национального государства. Автор анализирует специфику фактора Североатлантического альянса относительно стратегии в сфере безопасности и обороны национального государства, исследует проблему доминирования самого сильного государства и соответственной реакции других стран, выделяет аспект влияния НАТО на украинскую политику. В выводах отмечается непредсказуемость эволюции политики национального государства относительно НАТО в долгосрочной

перспективе и зависимость влияния НАТО на стратегию определенного государства от развития общих событий в мире.

Ключевые слова: НАТО, безопасность и оборона, национальное государство, доминирование, ядерный потенциал, США, Франция.

Mitrofanova O. **NATO as a factor of national state evolution**

The article is devoted to investigation of the NATO influence on the national state politics. The author analyses the specificity of the North Atlantic Alliance factor according to the security and defense strategy of the national state, studies a problem of the most powerful state dominancy and the corresponding reaction of the other states, underlines the aspect of the NATO influence on the Ukrainian Politics. The author comes to the conclusion of the unpredictability of the national state politics evolution towards NATO in the long term perspective and the dependence of NATO's influence on the strategy of a concrete state in the light of events in the world.

Key words: NATO, security and defense, national state, dominancy, nuclear potential, USA, France.

Дослідженню НАТО приділяють значну увагу як вітчизняні фахівці, серед яких підкреслимо роботи Сергія Толстого, Олега Соскіна, Вадима Гречанінова, так і закордонні дослідники Джеймс Шерр, Ів Буайє, Фредерік Шарійон, Фредерік Бозо та інші.

В даній статті метою є дослідження впливу НАТО на політику національної держави. Автор аналізує специфіку чиннику Північноатлантичного альянсу щодо стратегії в царині безпеки та оборони національної держави, досліджує проблему домінування найпотужнішої держави та відповідної реакції інших країн, виокремлює аспект впливу НАТО на українську політику. Досліджуване питання є актуальним через

те, що вступ в НАТО колишніх країн-сателітів СРСР став значною складовою кардинальних змін наприкінці ХХ століття, а гіпотетичне питання вступу України в НАТО стало одним з найбільш дискусійних в українській зовнішній та безпековій політиці.

НАТО – організація колективної безпеки та оборони. Загальновідомим є той факт, що царина безпеки та оборони є достатньо таємничою сферою, на яку працюють потужні спецслужби національної держави. Отже, під час утворення колективної системи певні функції національної держави передаються міжнародним структурам. Вплив окремої держави в означених структурах залежить від її внеску та міжнародної ваги, а отже маємо питання - де постає межа домінування однієї національної держави над іншими, якщо її внесок є переважаючим.

НАТО була утвореною 4 квітня 1949 року. До її складу увійшли 12 країн: США, Канада, Ісландія, Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Данія, Італія, Португалія. За умов біполярного світу її першочерговим завданням була оборона країн блоку від потенційної агресії СРСР. Начебто, на перший погляд ситуація виглядала достатньо простою - дві супердержави панували у світі та керували у відповідних блоках колективної безпеки: США у Північноатлантичному Альянсі, а СРСР у Варшавському пакті відповідно. Супердержави робили значні фінансові внески в організації колективної безпеки та спиралися на свій ядерний потенціал у політиці стримування.

Але НАТО якраз є цікавим прикладом для дослідження. Зокрема, протягом її існування французи закидали, що незаперечним «господарем гри» є Сполучені Штати Америки. Між тим, внесок офіційного Вашингтону настільки переважає витрати на НАТО своїх союзників, що спокуса нав'язати свій погляд на перебіг подій у світі є значною.

Звернімося до досвіду Іракської війни 2003 року. Даний приклад свідчить про те, що США не можуть відкрито нав'язати свою точку зору та змусити своїх союзників по НАТО брати участь в операції, на яку останні не погоджуються. Зокрема, французьке та німецьке керівництва були проти військової кампанії в Іраку. 20 січня 2003 року міністр закордонних справ Франції Домінік де Вільпен зазначив: «ми вважаємо, що військове вторгнення в Ірак буде найгіршим рішенням» [1]. Тогочасний президент Франції Жак Ширак був рішуче налаштований проти військової операції, так само як і німецький канцлер Герхард Шрöder. Ми розглянули цей приклад, щоби підкреслити, що, з одного боку, найпотужніша держава Північноатлантичного Альянсу здатна самотійно втілювати засади своєї зовнішньої політики в світі, незважаючи на незгоду своїх союзників по НАТО, а з іншого боку, щоби зауважити, що рішення національних держав, таких як Франція або Німеччина, стосовно військової кампанії в Іраку залишилося в силі незважаючи на критику та невдоволення свого заокеанського союзника.

Пригадаймо, однак, що першочерговою метою НАТО була оборона саме країн-членів Альянсу, а гарантування безпеки у світі знаходиться в компетенції ООН.

«Особлива політика» Франції

Між тим, функціонування НАТО було не настільки безхмарним з огляду на ймовірні невдоволення окремих національних держав. Яскравим прикладом є політика Франції, президент якої Шарль де Голль, маючи значні амбіції та невдоволений другорядною роллю Франції, вивів свою країну з військових комітетів НАТО та розбудовав власну французьку ядерну потугу. Підкреслимо, що Франція залишається хоча й особливим, але членом НАТО.

Членство в НАТО означає безумовну еволюцію безпекової та оборонної політики національної держави. Збройні сили країн-членів НАТО підлягають військовому командуванню представника окремої країни за умов бойової операції. Звернімося до досвіду операції в Косово 1999 року, в якій Франція взяла активну участь. Зважаючи на те, що на означеному етапі Франція не входила у військові комітети НАТО і була особливим членом НАТО, під час військових операцій об'єкти визначалися французами, а отже відповідальність головним чином за вибір об'єктів бомбардування французами полягала на Франції.

Колишній президент Франції Ніколя Саркозі повернув Францію у склад військових комітетів НАТО (крім ядерного планування) у 2009 році. Означена подія була сприйнята у Франції неоднозначно. З одного боку, це означає, що віднині у військових операціях французькі сили гіпотетично разом з іншими військовими можуть підлягати командуванню не француза. З іншого боку, знаходячись у складі військових структур НАТО, французи матимуть змогу більш впливати на прийняття рішень.

Зокрема, Ніколя Саркозі зазначав: «ми ніколи не були поза НАТО, але дуже мало людей це знають. Нейтралітет Франції – це звичка, яку слід змінити, бо самотня нація не має ніякого впливу».

«Франція повністю повернеться в НАТО, бо це і вигідно, і необхідно» - Саркозі [2].

Згідно позиції редакції французького видання «Le Monde diplomatique» «ця реінтеграція, щоб там не говорив про неї президент Саркозі, знаменує собою розрив з традиційною політикою Франції» [3].

Країни Центральної Європи

Під час біполярного світоустрою країни Центральної Європи входили до Організації Варшавського договору. Згодом, з розвалом Радянського Союзу та закінченням існування даної організації колективної безпеки, деякі країни-колишні члени ОВД та сателіти СРСР оголосили курс на вступ в НАТО. Наголосимо, що даний процес не був передбаченим, тому у довготерміновій перспективі важко спрогнозувати вплив організації колективної безпеки на еволюцію національної держави.

Сам процес вступу колишніх соціалістичних країн до НАТО вимагав прихильного ставлення та підтримку членів НАТО, подолання вагання певних держав-членів.

На думку Болеслава Бальцеровича, генерал-лейтенанта у відставці, професора Варшавського університету «Після десяти років членства в НАТО практично ніхто в Польщі не заперечує тих очевидних зисків та переваг, яке воно нам надає. В першу чергу, це політичні, військові, економічні зиски, завдячуючи Союзу, ми знаходимося у більшій безпеці і стали сильнішими; ми досягли також більших можливостей впливати на все, що відбувається на міжнародній арені» [4].

Вступ в НАТО безпосереднім чином впливає на організацію оборони країни. Зокрема, у Польщі після вступу в НАТО всі оперативні сили Польського війська мали бути готовими під час війни перейти до об'єднаного командування НАТО. Під національним командуванням залишалися лише сили територіальної оборони.

До союзницьких збройних сил НАТО Північної Європи долучилися польські збройні одиниці, які повинні були швидко досягнути повної готовності до участі в рамках сил швидкого реагування НАТО [5].

Переозброєння нових членів НАТО згідно натівських стандартів потребувало закупку нових сучасних одиниць озброєння, що спричиняло

певну конкуренцію. (Зокрема, Польща зупинила свій вибір на американських винищувачах F-16, розглядаючи пропозиції різних країн членів НАТО, серед яких була і Франція).

Балтійські країни за населенням та територією є невеликими, а отже й їхні армії також є нечисельними. У безпосередній близькості вони мають потужні у військовому плані країни; вступаючи в НАТО, а отже отримуючи гарантію безпеки своєї території від найрозвинутіших країн Заходу, ці колишні соціалістичні країни розв'язують проблему гарантування власної безпеки.

Україна

Варто зазначити, що НАТО є певним чинником еволюції нашої держави в різноманітних сферах. Зокрема, виокремлюємо військову, політичну та ідеологічну.

Ідеологічна сфера. Підкреслимо, що НАТО в передвиборчий період час від часу застосовувалася певними українськими силами, переважно крайнє лівими, як «опудало» для залякування виборців. Зокрема, Прогресивні соціалісти на чолі з Наталією Вітренко зверталися до ідеології часів холодної війни та наголошували, що у разі перемоги правих сил, вони втягнуть Україну в блок НАТО, а через те - в неминучий конфлікт з Росією.

У свою чергу, представники правих сил, як-то «Наша Україна» Віктора Ющенка запевняли, що вступ України в Північноатлантичний альянс гарантуватиме безпеку нашої держави. Таким чином, в інтерпретації українських політтехнологів НАТО перетворювалася залежно від спрямування українських ідеологів або на «цапа відбувайла» у разі необхідності звинуватити когось в агресивній політиці щодо України та сусідньої Росії, або на «манну небесну», яка принесе спокій та злагоду.

Між тим сумнівно, що пересічний український виборець звертав увагу на обіцянки вітчизняних керівників щодо стратегії відносно НАТО через те, що з огляду на важку соціально-економічну ситуацію в країні для громадян значно актуальнішими були питання саме внутрішньої політики, зокрема, робочих місць, пенсій та охорони здоров'я, аніж перспективи гарантування безпеки структурою колективною безпеки.

Військова сфера. В блок НАТО входять найрозвинутіші країни світу, а отже їхній військовий потенціал та досвід становлять неабияку значущість для України. Після зміни біполярного світу Україна стає активним діячем миротворчих операцій у світі. Виникає особлива потреба належної співпраці з військовими країн НАТО. В даній сфері спостерігається певна еволюція політики нашої держави. Українські військові проходять стажування у військових закладах країн НАТО та змушені оволодівати іноземними мовами.

Одним з останніх прикладів є участь з 7 по 20 вересня 2012 року українських військовослужбовців у багатонаціональних навчаннях «Комбайнд Ендевор – 2012» у рамках програми НАТО «Партнерство заради миру», яке поєднало 37 країн-учасниць, дві міжнародні організації і 2 країни–спостерігачі. Навчання відбувалися біля міста Графенвер у ФРН на базі об'єднаного симуляційного центру Європейського командування США. У навчанні взяли участь представники Генерального штабу Збройних сил України, Національного університету оборони України, Військового Інституту телекомунікацій та інформатизації, штабів і військових частин. Крім зведеного підрозділу зв'язку в місті Графенвер в навчанні вперше брали участь також віддалені компоненти на території України – одна з аеромобільних рот 95-ї аеромобільної бригади, а також екіпажі радіостанцій полку зв'язку Командування ВМС і 2 бойових кораблі.

Учасники навчання мали можливість досягти сумісності телекомунікаційних та інформаційних систем та систем автоматизованого управління військами, а також взяти участь у тренуваннях, спрямованих на підготовку та придбання здібності працювати в коаліційному середовищі [6].

Підкреслимо, що співпраця в даній сфері не є односторонньою. Українські військові володіють навичками, які становлять неабиякий інтерес для їхніх колег з НАТО. Зокрема, українські військові знаються на мінах радянського виробництва, через що їхній досвід розмінування привертає увагу фахівців з країн НАТО, які вважають, що залучення українських військових до розмінування територій, зокрема африканського континенту, є доцільним. Варто підкреслити, що саме українські військові можуть бути психологічно сприйнятими набагато краще в країнах Третього світу, ніж військові певних натівських країн або Росії, хоча б через те, що місцеві жителі не мають колоніального минулого пов'язаного з Україною, й Україна не асоціюється в них безпосередньо з СРСР як то Росія.

Військова сфера співробітництва з НАТО залежить від політичної тому, що саме політики надають накази військовим, яким чином розвивати поточне співробітництво.

Політична сфера. Україна знаходиться в певний мірі між «Сциллою та Харибдою», будучи затиснутою між двома потужними блоками колективної безпеки: НАТО - на Заході та Організацією угоди з колективної безпеки - на Сході.

За даних обставин Україна може відчувати невпевненість у гарантуванні власної безпеки, розуміючи, що членами сусідніх військових блоків є найпотужніші у військовому плані держави світу.

Політична складова є пріоритетною тому, що саме воля політичного керівництва держави визначає форму співробітництва з НАТО. Чітка політична концепція щодо вступу в НАТО здатна активізувати діяльність військових, так само як і стратегічно зафіксований нейтралітет – це певне рішення і модель розбудови системи безпеки держави, що є більш позитивним, ніж постійні зміни моделі безпеки.

У травні 2002 року рішенням Ради національної безпеки та оборони оголошено про намір вступити в НАТО, а у липні 2004 року з Військової доктрини України вже вилучено формулювання „вступ до НАТО” і замінено на „проведення політики євроатлантичної інтеграції”.

Президент Віктор Ющенко повертає до Військової доктрини України намір приєднання до НАТО, який було вилучено його попередником Леонідом Кучмою, та активно пропагує курс євроатлантичної інтеграції України.

Наступний президент Віктор Янукович скасовує вступ до НАТО як стратегічний напрямок та проголошує розвиток України як нейтральної держави, доводячи переваги позаблокового статусу України. Подібні радикальні зміни не сприяють успішному просуванню українськими військовими дипломатами українських інтересів за кордоном, тому що сам стратегічний курс України змінюється, і означена ситуація дестабілізує імідж нашої держави як виваженого партнера.

Згідно оцінки старшого наукового співробітника британського Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House Джеймса Шерра, Україна, оголосивши позаблоковий статус, стає менш значущою для НАТО та її членів: «У 1994 році Україна була одним з п'яти пріоритетних партнерів альянсу. Судячи по декларації Чиказького саміту,

сьогодні Україна (на відміну від Йорданії, Марокко та Нової Зеландії) не є навіть однією з тринадцяти» [7].

Таким чином вплив НАТО на еволюцію національної держави є неоднозначним.

По-перше, він є непередбачуваним у довготерміновій перспективі (вступ колишніх соціалістичних країн в НАТО).

По-друге, сектор безпеки та оборони країни обов'язково реформується згідно натівських стандартів.

По-третє, НАТО не придушує політичну волю потужних держав-членів, які здатні займати особливу позицію навіть у складі цієї організації (Франція).

По-четверте, невеликі країни з обмеженими військовими ресурсами та потужними й амбіційними сусідами і нечисельною армією почуваються в більшій безпеці, знаходячись під захистом натівської «парасольки».

Насамкінець, за певних умов НАТО може зіграти роль, до якої вона не прагнула жодним чином, як то перетворившись на «політичне опудало» чи «яблуко розбрату» намаганнями українських політтехнологів під час виборчих кампаній в нашій державі.

Література

1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ambafrance-us.org/news/statmnts/2003/vilepin012003.asp>
2. «Франція повністю повернеться в НАТО, бо це і вигідно, і необхідно» - Саркозі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1508345.html>

3. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.monde-diplomatique.fr/carnet/2009-03-13-France-OTAN>

4. Болеслав Бальцерович «Польские годовщины: НАТО». [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.novpol.ru/index.php?id=1140>

5. Historia Paktu Północnoatlantyckiego. Polska w NATO. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

http://www.konflikty.pl/a,641,Czasy_najnowsze,Historia_Paktu_Polnocnoatlantyckiego._Polska_w_NATO.html

6. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

<http://podrobnosti.ua/power/2012/09/18/858670.html>

7. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

<http://korrespondent.net/ukraine/politics/1356034-ukraina-yavlyaetsya-klyuchevym-partnerom-nato-pomoshchnik-genseka-alyansa>